

Interaksi Al-'Ash'ari Terhadap Ideologi Bertentangan

MUHAMMAD RASHIDI WAHAB

[muhdrashidi85@gmail.com]

Pusat Pengajian Usuluddin, Fakulti Pengajian Kontemporari Islam
Universiti Sultan Zainal Abidin, 21300 Kuala Nerus, Terengganu, Malaysia

Abstrak

Kemunculan al-Ash'ari sebagai tokoh Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah terkemuka telah memberikan satu dimensi baru dalam wacana pengajian akidah. Beliau berjaya memberikan sumbangan berharga dalam mempertahankan akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah daripada serangan pelbagai aliran dan ideologi bertentangan yang menyeleweng. Namun sebilangan umat Islam didapati tidak mendapat gambaran yang tepat mengenai kerangka pemikiran al-Ash'ari menyebabkan berlakunya beberapa salah faham. Menerusi analisis kandungan, artikel ini akan meneliti kaedah yang digunakan oleh al-Ash'ari dalam berinteraksi dengan aliran dan ideologi bertentangan pada zamannya. Hasil penelitian mendapati bahawa al-Ash'ari menggunakan metodologi pendalilan berasaskan dalil *naqli* dan dalil *'aqli*. Metode ini berjaya memelihara akidah Islam daripada serangan pelbagai aliran dan ideologi bertentangan yang menyeleweng. Kekuatan metode ini juga menjadi kunci kejayaan Asha'irah dalam menyebarkan akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah ke seluruh dunia sehingga hari ini.

Kata kunci: al-Ash'ari, ideologi bertentangan, Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah, Asha'irah, akidah

Pendahuluan

Kemunculan Asha'irah dalam mazhab Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah yang dipimpin oleh al-Ash'ari bermula pada kurun ketiga Hijrah, ketika Mu'tazilah berkuasa dan beberapa aliran lain seperti Hashawiyah (Ghulat al-Hanabilah) turut berleluasa. Nama penuh al-Ash'ari ialah 'Ali ibn Isma'il ibn Ishaq ibn Salim ibn Isma'il ibn 'Abd Allah ibn Musa ibn Bilal ibn Abi Burdah ibn Abi Musa al-Ash'ari (Ibn 'Ashakir, 1347H: 34). Beliau dilahirkan pada tahun 260 Hijrah (873 Masihi) di Basrah dan meninggal dunia pada tahun 330 Hijrah (941 Masihi) di Baghdad. Pendapat lain menyatakan al-Ash'ari meninggal dunia pada tahun 320 Hijrah atau 324 Hijrah (Ibn 'Ashakir, 1347H: 146-147; Abu Zahrah, 1996: 163; al-Asnawi, 1987: 1/47). Gelaran nama al-Ash'ari pula merupakan nisbah daripada keturunan salah seorang sahabat Rasulullah SAW iaitu Abu Musa al-Ash'ari RA (m. 44H). Ketika kecil, al-Ash'ari mempelajari ilmu agama daripada bapanya sendiri serta beberapa tokoh ulama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah seperti Zakariyya ibn Yahya al-Saji. Namun pada usianya 10 tahun, bapa al-Ash'ari telah meninggal dunia dan ibunya berkahwin semula dengan seorang tokoh Mu'tazilah, iaitu

al-Jubba'i. Semenjak itu, al-Jubba'i telah menjadi bapa tiri al-Ash'ari, sekaligus merangkap guru kepada al-Ash'ari. Al-Jubba'i bertanggungjawab mengajar dan mempengaruhi pemikiran al-Ash'ari sehingga beliau berpegang dengan aliran Mu'tazilah pada peringkat awalnya (Ibn 'Ashakir, 1347H: 35; al-Fayyumi, 2003: 56-57; 113).

Walau bagaimanapun, al-Ash'ari bertindak meninggalkan Mu'tazilah setelah mencapai usia sekitar 40 tahun. Menurut Ahmad Mahmud Subhi (1985: 2/46-47), peristiwa terpenting yang menyebabkan al-Ash'ari bertindak keluar daripada Mu'tazilah adalah kerana berlaku perselisihan pendapat dengan gurunya al-Jubba'i mengenai perbuatan Allah SWT berdasarkan konsep *al-salah wa al-aslah atau wujub al-aslah*. Dalam perdebatan tersebut, al-Jubba'i tidak mampu mempertahankan akidah Mu'tazilah daripada pertanyaan al-Ash'ari sehingga menimbulkan perasaan ragu-ragu terhadap al-Ash'ari mengenai kebenaran fahaman Mu'tazilah. Namun menurut Ibn 'Ashakir (1347H: 38-40) pula, terdapat dua faktor atau sebab lain yang turut mendorong al-Ash'ari bertindak keluar daripada Mu'tazilah, iaitu; Pertama: Keraguan al-Ash'ari terhadap pegangan Mu'tazilah yang terlalu melebihkan dan mendahulukan akal berbanding al-Quran dan hadis. Hasil daripada keraguan dan kecelaruan pemikiran ini yang menyebabkan berlakunya perdebatan al-Ash'ari dengan gurunya al-Jubba'i. Kedua: Pada bulan Ramadan, al-Ash'ari telah bermimpi bertemu dengan Rasulullah SAW. Dalam mimpi tersebut, Rasulullah SAW meminta al-Ash'ari membela al-Quran dan hadis daripada dipermain-mainkan oleh aliran bidaah terutamanya Mu'tazilah.

Setelah meninggalkan Mu'tazilah, al-Ash'ari terus mempergiatkan aktiviti penyampaian dakwah akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dengan mengajar di masjid-masjid dan menghadiri majlis-majlis perdebatan Mu'tazilah, sehingga ada yang bertanya tujuannya masih menghadiri dan bergaul dengan Mu'tazilah. Al-Ash'ari menjawab bahawa kebanyakan tokoh Mu'tazilah memegang jawatan tinggi dalam kerajaan, maka adalah mustahil untuk mereka datang kepadanya untuk berbincang. Menurut al-Ash'ari lagi, jika beliau tidak pergi kepada mereka, ini bermakna mereka tidak mengetahui kebenaran Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah (Ibn 'Ashakir, 1347H: 68-69). Disebabkan itu, al-Ash'ari menghadiri majlis Mu'tazilah walaupun beliau tidak lagi berpegang dengan fahaman Mu'tazilah. Sebagai tokoh besar dalam mazhab Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah, al-Ash'ari telah meninggalkan hasil penulisannya yang banyak iaitu sekitar 300 buah karya sepanjang beliau bersama dengan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah (Ibn 'Ashakir, 1347H: 127; al-Zirikli, 2002: 4/263). Namun malangnya, hanya lima buah karya sahaja masyhur sampai kepada umat Islam hari ini iaitu; *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah, Maqalat al-Islamiyyin wa Ikhtilaf al-Musallin, Risalah ila Ahl al-Thaghr, Risalah fi al-Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam dan al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a*. Selain daripada lima karya ini, tidak diketahui secara terperinci bagaimanakah kandungan karya-karya beliau yang lain. Al-Ash'ari juga meninggalkan muridnya yang ramai bagi meneruskan usaha dan legasi keilmuan beliau dalam menyebarkan aliran Asha'irah ke seluruh dunia.

Usaha berterusan dan bersungguh-sungguh al-Ash'ari menyebabkan pengaruh Mu'tazilah dan lain-lain aliran bidaah menjadi semakin lemah dan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah kembali menguasai pemikiran umat Islam. Berdasarkan ketokohan dan sumbangan besar al-Ash'ari dalam mempertahankan akidah Islam, al-Ash'ari telah diangkat sebagai salah seorang mujaddid pada kurun ketiga Hijrah (al-Suyuti, 1410H: 29-30). Al-Ash'ari juga diiktiraf sebagai tokoh dalam bidang hadis (Ibn 'Ashakir, 1347H: 113). Disebabkan itu, al-Ash'ari telah diberikan dengan pelbagai gelaran sanjungan seperti Imam Ahl al-Sunnah, Imam Mutakallimin, penolong sunnah, penegak agama dan sebagainya lagi (al-Subki, 1964: 3/336). Pengiktirafan daripada para ulama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah ini jelas membuktikan bahawa al-Ash'ari mendapat kedudukan yang tinggi dan istimewa dalam

kalangan umat Islam, sekaligus dianggap sebagai pemimpin utama dalam mazhab Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Hal ini menyebabkan ramai ulama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dari pelbagai bidang, yang tidak terhitung jumlahnya, berpegang dengan aliran Asha'irah. Hasil kesungguhan para ulama ini menyebabkan aliran Asha'irah terus berkembang pesat di seluruh dunia sehingga ke hari ini. Sumbangan mereka dalam mempertahankan akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah merupakan bukti kepercayaan mereka terhadap pendekatan atau metodologi akidah yang dikemukakan oleh al-Ash'ari.

Kedudukan Aliran Asha'irah sebagai Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah

Dimaksudkan dengan ideologi bertentangan atau menyeleweng dalam topik ini adalah merujuk kepada fahaman atau aliran yang bertentangan dengan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Sehubungan itu, definisi Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dapat dibahagikan kepada dua bentuk iaitu definisi umum dan definisi khusus. Definisi umum Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah ialah kumpulan majoriti umat Islam yang mengikuti jejak langkah dilalui Rasulullah SAW, serta para sahabat, dalam memahami dan mempraktikkan Islam merangkumi aspek akidah, fikah dan akhlak ('Ali Juma'ah, 2009: 16; al-Mahdali, T.th: 7). Maka sebarang individu atau aliran yang terkeluar daripada kumpulan majoriti umat Islam seperti Shi'ah dan Mu'tazilah, serta tidak mengikuti jejak langkah Rasulullah SAW sebagai panduan dan ikutan melalui petunjuk al-Quran dan sunnah berdasarkan tafsiran jumhur ulama, adalah terkeluar daripada definisi umum ini, walaupun mereka mendakwa bahawa mereka juga adalah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah (Jalal, 1982: 15). Manakala definisi khusus Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah pula adalah merujuk kepada aliran atau al-Jama'ah manakah yang termasuk dalam golongan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Hal ini bertepatan dengan sabda Rasulullah SAW yang bermaksud: *"Sesungguhnya telah berpecah Ahli Kitab sebelum kamu kepada 72 golongan. Umat ini (umat Islam) akan berpecah kepada 73 golongan. 72 golongan dimasukkan ke neraka dan satu golongan sahaja dimasukkan ke syurga iaitu al-Jama'ah"* (Abi Daud (4587), 1998: 5/182).

Merujuk kepada hadis di atas, al-Baghdadi (T.th: 27-28) menyatakan bahawa golongan ke-73 itu ialah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah yang terdiri daripada lapan golongan antaranya Ahl al-Ra'yi, Ahl al-Hadith yang bukan mempermain-mainkan hadis, ulama fikah, penghafal al-Quran, periwayat hadis dan Ahl al-Kalam daripada kalangan Ahl al-Hadith. Termasuk juga dalam golongan ini ialah pengikut-pengikut Abu Hanifah (m. 150H), Malik (m. 179H), al-Shafi'i, (m. 204H) al-Awza'i (m. 157H), al-Thawri (m. 187H) dan Ahl al-Zahir. Menurut Ibn al-Athir (1963: 2/419), al-Jama'ah dimaksudkan adalah kelompok manusia terbesar (majoriti) yang terdiri daripada umat Islam yang bersepakat untuk mengikut jalan lurus dan mentaati pemerintah mereka. Termasuk dalam istilah al-Jama'ah juga ialah kumpulan besar umat Islam yang bersepakat untuk mengikut jalan para sahabat, tabi'in dan tabi' tabi'in yang diambil daripada sunnah Rasulullah SAW (Abdul Shukor, 1998: 16). Manakala al-Shatibi (T.th: 3/300-312) telah mengumpulkan pelbagai pandangan dan huraian tentang maksud al-Jama'ah sepertimana berikut: Pertama, mereka adalah majoriti umat Islam (al-Sawad al-A'zam). Kedua, mereka adalah sekumpulan ulama mujtahid. Ketiga, mereka adalah para sahabat. Keempat, mereka adalah jama'ah (golongan) umat Islam. Kelima, mereka adalah umat Islam yang berada di bawah pemerintah Islam.

Justeru, perkataan al-Jama'ah dapat disimpulkan sebagai kumpulan terbesar umat Islam yang bersepakat mengikut jalan kebenaran daripada ajaran Rasulullah SAW merangkumi al-Quran dan hadis. Pengertian al-Jama'ah ini bertepatan dengan hadis Rasulullah SAW yang bermaksud: *"Sesungguhnya Allah tidak akan mempersepakatkan*

umatku di atas kesesatan. Tangan Allah bersama al-Jama'ah dan sesiapa yang menyendiri, dia akan menyendiri di dalam neraka" (al-Tirmidhi (2167), 1998: 4/40). Dalam hal ini, kajian The Royal Islamic Strategic Studies Centre (2010: 17) menunjukkan bahawa Asha'irah dan Maturidiyyah merupakan aliran majoriti umat Islam dengan 90 peratus daripada keseluruhan umat Islam di dunia adalah pengikut aliran Ahl al-Kalam ini. Hasil kajian ini turut dipersetujui oleh al-Qaradawi (www.qaradawi.net) iaitu ketika mana beliau mempertahankan Universiti al-Azhar yang berpegang dengan akidah Asha'irah daripada tohmahan Salafiyyah Wahabiyyah, beliau menyatakan bahawa Asha'irah merupakan pegangan majoriti umat Islam di seluruh dunia semenjak dahulu sehingga kini. Jika kajian dan kenyataan ini dijadikan ukuran, maka benarlah kenyataan al-Zabidi (1989: 2/8) yang berpendapat bahawa apabila istilah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah digunakan secara mutlak, ia merujuk kepada aliran Asha'irah dan Maturidiyyah. Malah al-Shak'ah (2006: 489) berpendirian bahawa Asha'irah adalah aliran yang pertama sekali yang dinamakan sebagai Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dalam sejarah Islam.

Manakala 'Izz al-Din 'Abd al-Salam dan al-Subki (1964: 3/366) pula menyatakan bahawa para pengikut Malik (mazhab Maliki), al-Shafi'i (mazhab Shafie), Ahmad ibn Hanbal (mazhab Hanbali) dan sebahagiannya pengikut Abu Hanifah (mazhab Hanafi) adalah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah yang berpegang dengan aliran Asha'irah. Sedangkan al-Saffarini (2008: 1/67) dan Ahmad Mahmud Subhi (1985: 2/32) membahagikan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah kepada tiga golongan iaitu Athariyyah yang diketuai oleh Ahmad bin Hanbal, Asha'irah yang diketuai oleh al-Ash'ari dan Maturidiyyah diketuai oleh al-Maturidi. Al-Zabidi (1989: 2/9) pula membahagikan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah kepada tiga golongan iaitu Ahl al-Hadith, Ahl al-Nazar al-'Aqli (Asha'irah dan Maturidiyyah) dan Ahl al-Wujudan wa al-Kashf. Semua penjelasan di atas membuktikan bahawa Asha'irah adalah golongan majoriti dalam kalangan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Berdasarkan perbincangan di atas juga, definisi khusus bagi Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah adalah merujuk kepada mereka yang berpegang dengan aliran Asha'irah dan Maturidiyyah dalam aspek akidah. Definisi ini selari dengan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah sebagai sebuah istilah teknikal yang digunakan dalam Ilmu Kalam yang dikaitkan dengan aliran Asha'irah dan Maturidiyyah secara khusus (Jalal, 1982: 15; al-Mahdali, T.th: 9).

Disebabkan itu, istilah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dan Asha'irah sering digunakan secara bertukar-ganti dengan maksud atau tujuan yang sama. Malah penggunaan nama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah juga lebih sinonim digunakan dalam aspek akidah, walaupun istilah ini telah diluaskan penggunaannya dalam aspek fikah dan tasawuf. Maka mengeluarkan Asha'irah dari mazhab Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah, sebagaimana dakwaan sesetengah pihak, merupakan suatu perbuatan yang melampau dan tidak bersandarkan hujah yang kukuh. Selain daripada aliran Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah sebagai golongan ke-73, sebagaimana yang disebutkan oleh al-Baghdadi, 72 golongan lagi adalah ahli bidaah yang tidak termasuk dalam Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Secara umumnya 72 golongan dimaksudkan oleh A'lawiy (1978: 297) ialah; Mu'tazilah berpecah menjadi 20 kumpulan, Shi'ah berpecah menjadi 22 kumpulan, Khawarij berpecah menjadi 20 kumpulan, Murji'ah berpecah menjadi lima kumpulan, Najjariyyah berpecah menjadi tiga kumpulan, Jabariyyah hanya satu kumpulan dan Mushabbihah atau Mujassimah hanya satu kumpulan. Walau bagaimanapun, perbincangan tentang pecahan aliran-aliran ini terdedah kepada wacana yang lebih luas memandangkan di sepanjang masa sering ada aliran-aliran baru yang menyeleweng dari landasan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah.

Penjelasan al-Ash'ari terhadap Pelbagai Aliran dan Ideologi dalam Islam

Karya al-Ash'ari bertajuk *Maqalat al-Islamiyyin wa Ikhtilaf al-Musallin* merupakan sebuah tulisan yang menjelaskan pelbagai aliran, termasuklah ideologi yang bertentangan dengan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Berdasarkan cetakan yang diterbitkan oleh Maktabah al-'Asriyyah dan disunting (*tahqiq*) oleh Muhammad Muhy al-Din 'Abd al-Hamid, karya ini dibahagikan kepada dua jilid. Pada jilid pertama, al-Ash'ari memaparkan pegangan serta tokoh setiap aliran menyeleweng. Jilid kedua pula menjelaskan persoalan akidah yang menjadi perselisihan dalam kalangan umat Islam. Dalam pengenalan karya ini, al-Ash'ari (1990: 1/34-64) menyatakan bahawa selepas kewafatan Nabi Muhammad SAW, umat Islam berselisih pendapat dalam pelbagai perkara, dengan masing-masing saling salah-menyalahkan dan sesat-menyesatkan antara satu sama lain sehingga umat Islam berpecah kepada beberapa kumpulan dan aliran tertentu. Perselisihan awal yang berlaku adalah berkaitan isu kepimpinan (*imamah*) dalam memilih siapakah yang lebih layak menjadi khalifah selepas kewafatan Rasulullah SAW. Perkara ini selesai setelah Abu Bakar RA diangkat sebagai khalifah pertama dan kemudian diikuti oleh 'Umar RA sebagai khalifah kedua.

Namun menurut al-Ash'ari, perselisihan yang lebih besar sebenarnya bermula pada penghujung pemerintahan 'Uthman RA sebagai khalifah ketiga. Pembunuhan 'Uthman RA oleh musuhnya merupakan titik tolak kepada fitnah besar tersebut. 'Ali RA yang menjadi khalifah keempat selepas itu turut difitnah, apabila beliau dituduh telah bersekongkol untuk menjatuhkan 'Uthman RA. Keadaan yang bercelaru ini menyebabkan berlaku beberapa siri penentangan terhadap 'Ali RA, dan yang paling menonjol adalah peperangan Siffin dengan tentera Mu'awiyah RA. Namun peristiwa *tahkim* atau genjatan senjata yang dipersetujui oleh 'Ali RA dengan Mu'awiyah RA menyebabkan pengikut beliau berpecah kepada dua kumpulan. Satu kumpulan bersetuju dengan tindakan 'Ali RA tersebut dan satu kumpulan lagi tidak bersetuju. Kumpulan yang bersetuju terus bersama 'Ali RA dan kumpulan yang tidak bersetuju bertindak meninggalkan 'Ali RA. Manakala satu kumpulan lain mengambil sikap mendiamkan diri dan tidak menyebelahi 'Ali RA atau Mu'awiyah RA. Melalui sejarah yang panjang, kumpulan ini yang asalnya berselisih pendapat tentang isu kepimpinan, kemudiannya berkembang menjadi beberapa aliran akidah meliputi Shi'ah, Khawarij dan Murji'ah.

Menurut al-Ash'ari (1990: 1/65), pada ketika itu umat Islam berpecah kepada 10 kumpulan atau aliran besar iaitu: Shi'ah, Khawarij, Murji'ah, Mu'tazilah dan Jahmiyyah, Dirariyyah, Husainiyyah, Bakriyyah, 'Ammah (masyarakat umum), Ahl al-Hadith dan Kulabiyyah. Setiap kumpulan ini kemudian berpecah pula kepada kumpulan-kumpulan kecil yang lain. Walau bagaimanapun, penulis hanya akan menyentuh beberapa aliran secara ringkas sahaja. Justeru, Shi'ah adalah golongan yang berlebihan dalam mengikut 'Ali RA dengan mengetepikan para sahabat yang lain. Aliran Shi'ah terbahagi kepada tiga kumpulan iaitu Shi'ah Ghaliyyah, Shi'ah Rafidah (Imamiyyah) dan Shi'ah Zaydiyyah. Shi'ah Ghaliyyah adalah golongan Shi'ah paling ekstrem, di mana mereka begitu keterlaluan dalam memuliakan 'Ali RA sebagai makhluk tertinggi dan teragung. Mereka berpecah kepada 15 kelompok (al-Ash'ari, 1990: 1/66-88). Shi'ah Rafidah (Imamiyyah) pula menolak kepimpinan Abu Bakar RA, 'Umar RA dan 'Uthman RA. Mereka beranggapan bahawa Nabi Muhammad SAW telah menetapkan 'Ali RA sebagai khalifah. Antara doktrin Shi'ah (Imamiyyah) lain yang disebutkan oleh al-Ash'ari (1990: 1/106)

Kelompok ini beranggapan bahawa Tuhan itu berjisim tetapi dengan jisim yang selayaknya bagi Allah SWT. Maka Tuhan dikatakan memiliki ukuran tertentu, menetap pada tempat tertentu, kadang-kadang bergerak dan kadang-kadang diam, bercahaya dan

sebagainya lagi. Mereka juga berpendapat bahawa Allah SWT bertempat di atas Arasy. Shi'ah Rafidah (Imamiyyah) ini berpecah kepada 24 kelompok (al-Ash'ari, 1990: 1/88-105). Shi'ah Zaydiyyah pula sekalipun mengakui Abu Bakar RA, 'Umar RA dan Uthman RA sebagai khalifah serta tidak sekeras Shi'ah Ghaliyyah dan Shi'ah Rafidah (Imamiyyah), tetapi mereka tetap lebih memuliakan 'Ali RA. Shi'ah Zaydiyyah berpecah kepada enam kelompok (al-Ash'ari, 1990: 1/136-145). Selain itu, aliran Khawarij bersepakat untuk mengkafirkan 'Ali RA kerana beliau bersetuju dengan *tahkim*. Mereka juga beranggapan orang yang melakukan dosa besar termasuk dalam kalangan orang kafir (al-Ash'ari, 1990: 1/167-168). Aliran Khawarij ini terbahagi kepada 15 kumpulan, dan setiap kumpulan berpecah kepada beberapa kumpulan kecil (al-Ash'ari, 1990: 1/174-203). Murji'ah pula lahir daripada sikap berkecuali daripada Shi'ah dan Khawarij. Namun dalam isu akidah, antara pegangan mereka ialah iman cukup sekadar dengan hati sahaja tanpa perlu kepada pengakuan dan perbuatan. Maka segala dosa dan maksiat akan ditentukan oleh Allah SWT di akhirat. Murji'ah juga terbahagi kepada beberapa kumpulan (al-Ash'ari, 1990: 1/213-234).

Mu'tazilah mempunyai pegangan untuk mensucikan Allah SWT dari sifat kekurangan, namun mereka tersilap dalam memahami dan menafsirkan perkara tersebut. Contohnya dalam isu menafikan tempat bagi Allah SWT, mereka berkata bahawa Allah SWT berada di setiap tempat atau bertempat dalam diri-Nya sendiri. Mu'tazilah juga menyatakan bahawa Allah SWT itu berilmu dan berkuasa dengan zat-Nya, bukan dengan sifat *Ilm* dan *Qudrah*. Pendirian ini terkandung dalam salah satu daripada lima prinsip utama Mu'tazilah. Sebagaimana aliran Murji'ah, Mu'tazilah turut terpecah kepada beberapa kumpulan, namun al-Ash'ari tidak menyenaraikan setiap kumpulan secara jelas seperti Shi'ah dan Khawarij. Al-Ash'ari sekadar menyebutkan beberapa nama kumpulan atau tokoh tertentu ketika membincangkan prinsip-prinsip utama mereka (al-Ash'ari, 1990: 1/235-249). Manakala Ahl al-Hadith pula adalah golongan yang dinyatakan oleh al-Ash'ari (1990: 1/345-351) sebagai Ahl al-Sunnah. Mereka membenarkan setiap apa yang terdapat dalam al-Quran dan hadis termasuklah dalam perkara nas-nas sifat *mutashabihat*. Selain daripada aliran-aliran ini, al-Ash'ari tidak menjelaskan secara panjang lebar. Hal ini mungkin disebabkan oleh aliran seperti Dirariyyah, Husainiyyah dan Bakriyyah ini tidak mempunyai pengaruh serta pengikut yang ramai seperti aliran Shi'ah, Khawarij dan Mu'tazilah.

Penghujahan al-Ash'ari terhadap Aliran dan Ideologi Bertentangan

Al-Ash'ari didapati banyak mengkritik aliran dan ideologi yang bertentangan dengan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah, khususnya Mu'tazilah, dalam dua karyanya yang terkenal iaitu *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah dan al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a*. Oleh itu, tulisan ini akan memfokuskan kepada dua karya ini sahaja bagi melihat metode al-Ash'ari dalam berinteraksi dengan ideologi bertentangan tersebut. Dalam *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah*, al-Ash'ari (1977: 20) menyatakan bahawa pegangan beliau dalam akidah adalah berpandukan al-Quran dan hadis, serta menjadikan para sahabat, tabi'in dan ulama hadis sebagai ikutan. Al-Ash'ari juga menyebutkan bahawa beliau turut mengikut jalan Ahmad ibn Hanbal yang dianggap sebagai pemimpin dan ahli ilmu yang sempurna. Justeru, beliau telah mengkritik Mu'tazilah dan Jahmiyyah yang mentakwilkan nas-nas sifat *mutashabihat* dengan maksud untuk menafikan sifat *khbariyyah* bagi Allah SWT. Dalam hal ini, berkaitan lafaz *istiwa'* contohnya, al-Ash'ari (1977: 105) membawakan beberapa dalil al-Quran, seperti surah Taha ayat 5, bagi menunjukkan bahawa Allah SWT *beristiwa'* di Arasy. Namun pada tempat yang lain, al-Ash'ari didapati turut menggunakan hujah *'aqli* dalam berinteraksi dengan lafaz *istiwa'*.

Justeru, dalam memperincikan tafsiran *istiwa'* dari sudut penafian terhadap segala sifat kekurangan dan kelemahan makhluk-Nya, al-Ash'ari (1977: 21) didapati menggunakan kaedah takwil *tafsili* sebagaimana berikut: "*Istiwa' itu Maha Suci (Allah SWT) daripada bersentuh, menetap, mengambil tempat, menjelma dan berpindah. Dia tidak menanggung Arasy, bahkan Arasy dan penanggungnya (para malaikat) ditanggung oleh Qudrah-Nya, kesemuanya itu dikuasai dalam genggamannya.*" Kenyataan ini jelas menunjukkan bahawa al-Ash'ari telah melakukan takwilan terhadap lafaz *istiwa'* apabila menghuraikan pengertian *istiwa'* bukan dengan maksud yang tidak selayaknya bagi Allah SWT. Ini bererti, al-Ash'ari bukan sahaja menolak pegangan Mu'tazilah yang menafikan *istiwa'* bagi Allah SWT, malah dalam masa yang sama beliau turut menolak pegangan Mushabbihah atau Mujassimah yang menyerupakan atau menjisimkan Allah SWT dengan makhluk-Nya. Pada tempat yang lain pula, al-Ash'ari (1977: 105) menyatakan bahawa: "*Sesungguhnya Allah 'azza wajalla beristiwa' di atas Arasy, (iaitu) istiwa' yang selayaknya bagi-Nya, (yang maka) bukan (bermaksud) menetap berterusan (dalam suatu tempoh masa tertentu).*" Kedua-dua kenyataan ini membuktikan bahawa al-Ash'ari bukan sahaja menggunakan kaedah *tafwid*, sebaliknya dari sudut penafian beliau turut menggunakan kaedah takwil *tafsili* ketika berinteraksi dengan lafaz *istiwa'*.

Selain itu, al-Ash'ari (1977: 120-121) juga mengisbatkan *wajh*, *'ayn*, *basar* dan *yad* bagi Allah SWT dengan menggunakan dalil al-Quran dan hadis. Beliau turut menolak pentakwilan Mu'tazilah terhadap lafaz *yad* sebagai nikmat (al-Ash'ari, 1977: 127). Bagi al-Ash'ari (1977: 138-139), nas al-Quran harus ditafsirkan menurut pengertian zahirnya terlebih dahulu, bukan ditafsirkan secara *majazi*, kecuali terdapat alasan yang kuat bagi mengharuskan tafsiran *majazi* tersebut. Kenyataan ini bermaksud, al-Ash'ari tidak menolak takwil secara mutlak terhadap nas-nas sifat *mutashabihat*, sebaliknya beliau masih meraikan hujah *'aqli* sekiranya terdapat keperluan dan alasan yang kuat untuk melakukan takwil secara *tafsili*, sebagaimana yang dilakukan oleh al-Ash'ari terhadap lafaz *istiwa'*. Hal ini menunjukkan bahawa sekalipun al-Ash'ari menolak Mu'tazilah, tetapi beliau tidak terpengaruh dengan fahaman Mushabbihah atau Mujassimah dan Hashawiyah yang berpegang dengan zahir nas semata-mata. Al-Ash'ari (1977: 141-143) juga mengisbatkan sifat *'ilm*, *Qudrah* dan *Kalam* bagi Allah SWT dengan dalil al-Quran dan hadis. Al-Ash'ari menolak pendirian golongan Mu'tazilah dan Jahmiyyah yang menafikan Allah SWT memiliki sifat *'ilm*, *Qudrah*, *Hayat*, *Sama'* dan *Basar*.

Walau bagaimanapun, apa yang menarik, al-Ash'ari (1977: 144-145) didapati turut menggunakan hujah mantik dalam *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah* ketika mengisbatkan sifat *'ilm* dan *Qudrah* bagi Allah SWT sebagaimana berikut: "*Bahawa Allah berkata-kata, memiliki perintah dan larangan, namun (dalam masa yang sama) Dia tidak memiliki kata-kata, tidak juga memiliki perintah dan larangan. Bukankah ia bercanggah (tidak diterima) dan terkeluar dari kesepakatan kaum Muslimin? Maka mesti (menyatakan) ya (bahawa Allah SWT berilmu dan berkuasa).*" Jika kenyataan al-Ash'ari ini disusun semula dan diringkaskan berdasarkan kaedah mantik, maka bentuk *al-qiyas* yang terhasil ialah; *muqadimah al-sughra*: Allah SWT berkata-kata, *muqadimah al-kubra*: Setiap yang berkata-kata adalah berilmu dan berkuasa, *al-natijah*: Allah SWT berilmu (*'ilm*) dan berkuasa (*Qudrah*). Walaupun al-Ash'ari didapati tidak menyatakan secara jelas setiap *muqadimah* dan juga *al-natijah* dalam susunan kenyataannya itu, namun ia boleh difahami berdasarkan keseluruhan kenyataan tersebut. Maka bentuk *al-qiyas* ini menunjukkan bahawa al-Ash'ari menggunakan kaedah *al-qiyas al-iqtirani al-hamli*, yang juga dikenali sebagai *al-qiyas al-mutlaq*, yang terbina daripada *al-shakl al-awwal*.

Al-Ash'ari (1977: 63-65) juga menolak pegangan Mu'tazilah dan Jahmiyyah yang menyatakan bahawa al-Quran adalah makhluk dengan membawakan beberapa dalil al-

Quran dan hadis. Walau bagaimanapun, sebagaimana sifat 'Ilm dan Qudrah, al-Ash'ari (1977: 65) turut menggunakan hujah mantik bagi mengisbatkan al-Quran bukan makhluk sebagaimana berikut: "Seandainya al-Quran adalah makhluk, mesti ia berkata-kata untuknya (menciptakan, iaitu): (kun fayakun). Seandainya Allah 'azza wajalla berkata-kata (mencipta) firman (kun) (tersebut), maka setiap kali berkata-kata (perlu kepada) firman, dan ini mesti didahului (kata-kata) yang pertama untuk menjadikannya, dan begitulah seterusnya. (Hal ini mustahil berlaku, kerana) Kalam (Allah) Taala bukan makhluk." Jika kenyataan al-Ash'ari tersebut disusun semula dan diringkaskan berdasarkan kaedah mantik, maka bentuk *al-qiyas* yang terhasil ialah; *muqadimah al-sughra*: Seandainya al-Quran adalah makhluk, maka Allah SWT mesti berkata-kata untuk menciptakan firman, *muqadimah al-kubra*: Seandainya Allah SWT mesti berkata-kata untuk menciptakan firman, maka setiap kali Allah SWT berkata-kata perlu kepada firman, *al-natijah*: Seandainya al-Quran adalah makhluk, maka setiap kali Allah SWT berkata-kata perlu kepada firman. Bentuk *al-qiyas* yang dikemukakan oleh al-Ash'ari ini adalah berasaskan *al-qiyas al-iqtirani al-sharti* yang terbina daripada *al-shakl al-awwal*.

Selain daripada isu-isu di atas, al-Ash'ari turut menyentuh persoalan melihat Allah SWT, kehendak dan ketentuan Allah SWT, azab kubur, syafaat dan kepimpinan para khalifah. Semua persoalan ini ditujukan kepada golongan Mu'tazilah dan Jahmiyyah, kecuali beberapa isu sahaja yang ditujukan kepada aliran lain, seperti isu kepimpinan ditujukan kepada Shi'ah dan Khawarij serta isu kehendak dan ketentuan Allah SWT ditujukan kepada Qadariyyah dan Jabariyyah. Dalam *al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a* pula, al-Ash'ari banyak menggunakan dalil 'aqli, khususnya pendalilan mantik, berbanding dalil *naqli* yang lebih banyak digunakan dalam *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah*, walaupun ia masih ditujukan kepada Mu'tazilah. Justeru, dalam persoalan sifat Allah SWT contohnya, al-Ash'ari (1955: 30-31) mengisbatkan 'Alim bagi Allah SWT sebagaimana berikut: "Jika ini (mengingkari bahawa Allah SWT 'Alim bukan dengan zat-Nya) harus, maka harus kita menyatakan bahawa: 'Alim tidak merujuk kepada diri-Nya (zat-Nya) dan tidak merujuk kepada makna (sifat). Tidak mengisbatkan pada zat-Nya dan tidak (juga) pada makna (sifat) yang mustahil (sifat) adalah zat-Nya. Jika ini tidak harus, maka terbatal apa yang mereka katakan. Dalil (hujah) ini membuktikan bahawa Allah Taala mempunyai sifat-sifat zat seperti Hayah, Qudrah, Sam', Baṣar dan lain-lain sifat zat."

Jika kenyataan al-Ash'ari ini disusun semula dan diringkaskan berdasarkan kaedah mantik, maka bentuk *al-qiyas* yang terhasil ialah; *muqadimah al-sughra*: Sekiranya mengingkari Allah SWT itu 'Alim bukan dengan zat-Nya adalah harus, maka Allah SWT itu 'Alim bukan dengan zat-Nya, *muqadimah al-kubra*: Sekiranya Allah SWT itu 'Alim bukan dengan zat-Nya, maka terbatal Allah SWT itu 'Alim dengan zat-Nya, *al-natijah*: Sekiranya mengingkari Allah SWT itu 'Alim bukan dengan zat-Nya adalah harus, maka terbatal Allah SWT itu 'Alim dengan zat-Nya. Bentuk *al-qiyas* yang dikemukakan oleh al-Ash'ari ini berasaskan *al-qiyas al-iqtirani al-sharti* yang terbina daripada *al-shakl al-awwal*. Penggunaan hujah mantik dalam *al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a* ini turut disebutkan secara jelas oleh al-Ash'ari pada beberapa tempat. Contohnya dalam mengisbatkan sifat *Kalam* dan *Mutakallim* bagi Allah SWT, al-Ash'ari (1955: 36) menyatakan bahawa beliau menggunakan kaedah *al-qiyas* bagi menolak fahaman Mu'tazilah yang menafikan sifat *Kalam* dan *Mutakallim* bagi Allah SWT. Hal ini menunjukkan bahawa dalil 'aqli turut menjadi sumber pendalilan yang penting bagi al-Ash'ari selain daripada al-Quran dan hadis.

Sebagaimana *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah* juga, kebanyakan perbahasan dalam *al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a* ditujukan khusus kepada Mu'tazilah. Hanya beberapa topik sahaja ditujukan kepada aliran-aliran menyeleweng yang lain seperti Mushabbihah atau

Mujassimah dalam menolak pegangan mereka yang menyatakan bahawa Allah SWT sama atau serupa dengan makhluk (al-Ash'ari, 1955: 19-20). Begitu juga dalam Risalah *ila Ahl al-Thaghr*, selain daripada dalil al-Quran dan hadis, al-Ash'ari dilihat turut menggunakan hujah mantik ketika menolak kepincangan pemikiran golongan ateis yang menafikan kewujudan Allah SWT. Dalam hal ini, al-Ash'ari (2002: 144) menyatakan bahawa: "Setiap yang berubah-ubah (menerima perubahan) tidak bersifat qadim. Hal ini kerana (setiap) perubahan yang berlaku (menyebabkan) terpisahnya dengan keadaan sebelum berlakunya perubahan, (yang mana) sesuatu perkara yang bersifat qadim menafikan perubahan tersebut. Maka apabila (berlaku) perubahan, sepertimana yang kita jelaskan keadaan-keadaan sebelum berlakunya perubahan tersebut ke atasnya, ini (membuktikan yang demikian itu adalah baharu, dan keadaan-keadaan yang baharu itu (berlaku) ke atasnya sebelum diciptakannya). Sekiranya ia bersifat qadim, maka tidak harus ke atasnya tiada, begitu juga (qadim) tidak harus tiada."

Jika kenyataan al-Ash'ari tersebut disusun semula dan diringkaskan berdasarkan kaedah mantik, maka dua bentuk *al-qiyas* akan terhasil. Pertama; *muqadimah al-sughra*: Setiap yang berubah-ubah baharu, *muqadimah al-kubra*: Setiap yang baharu makhluk, *al-natijah*: Setiap yang berubah-ubah makhluk. Kedua; *muqadimah al-sughra*: Setiap yang qadim wajib wujud, *muqadimah al-kubra*: Setiap yang wajib wujud tidak harus tiada, *al-natijah*: Setiap yang qadim tidak harus tiada. Walaupun al-Ash'ari tidak menyebutkan secara jelas *muqadimah al-kubra* dalam kenyataannya, namun difahami bahawa kedua-dua *al-qiyas* di atas adalah *al-qiyas al-iqtirani al-hamli* yang terbina daripada *al-shakl al-awwal*. Justeru, berdasarkan karya *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah dan al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a*, al-Ash'ari banyak memfokuskan kepada ideologi Mu'tazilah memandangkan aliran ini merupakan ancaman terbesar kepada umat Islam pada ketika itu. Al-Ash'ari juga didapati menggunakan dua bentuk pendalilan dalam berhujah dengan aliran atau ideologi bertentangan, iaitu dalil *naqli* dan dalil *'aqli*. Bezanya cuma karya *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah* lebih banyak menggunakan dalil *naqli* berbanding dalil *'aqli*, sedangkan karya *al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a* lebih banyak menggunakan dalil *'aqli* berbanding dalil *naqli*.

Kedudukan Pendalilan 'Aqli al-Ash'ari dalam Perbahasan Akidah

Sebagaimana dijelaskan, metode pendalilan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah aliran Asha'irah yang dirangka oleh al-Ash'ari adalah bersandarkan kepada dalil *naqli* dan dalil *'aqli*. Dalil *naqli* merujuk kepada al-Quran dan hadis, manakala dalil *'aqli* pula merujuk kepada hujah logik akal yang memberikan keyakinan (al-Ghazali, T.th: 244). Dalil *naqli* banyak digunakan oleh al-Ash'ari dalam karya *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah* dan juga dua karya lain iaitu *Maqalat al-Islamiyyin wa Ikhtilaf al-Musallin* dan *Risalah ila Ahl al-Thaghr*. Manakala dalil *'aqli* pula banyak digunakan dalam karya *al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a* dan juga *Risalah fi al-Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam*. Dalam *Risalah fi al-Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam*, al-Ash'ari (1995: 47-48) menyatakan bahawa terdapat segolongan manusia yang menjadikan kejahilan sebagai asas pemikiran sehingga mereka tidak berusaha untuk berfikir dan menganalisis persoalan agama. Mereka lebih cenderung kepada bertaklid lantas mengkritik sesiapa sahaja yang menggunakan pemikiran untuk berinteraksi dengan agama dan menganggap perbuatan itu adalah menyeleweng. Al-Ash'ari turut menjelaskan bahawa masalah agama hendaklah dikembalikan kepada dasar-dasar agama iaitu wahyu, manakala masalah akal dan deria hendaklah dikembalikan kepada sumber asalnya.

Gabungan kedua-dua metode ini menunjukkan bahawa al-Ash'ari telah meletakkan dalil *naqli* sebagai asas paling utama dalam pembinaan akidah Islam, manakala dalil *'aqli*

sebagai penyokong dan pelengkap kepada dalil *naqli*. Namun polemik yang timbul di sini adalah berkaitan pendalilan '*aqli* kerana terdapat pendapat daripada Ibn Taymiyyah serta pendokongnya yang menyatakan bahawa al-Ash'ari menolak dalil '*aqli* pada penghujung usianya (peringkat ketiga). Bagi mereka, al-Ash'ari telah melalui tiga peringkat dalam kematangan pemikiran beliau sepertimana berikut: Peringkat pertama: Al-Ash'ari berada dalam Mu'tazilah sehingga berusia 40 tahun. Peringkat kedua: Al-Ash'ari keluar daripada Mu'tazilah untuk mengikut pegangan Ibn Kullab (m. 240H). Peringkat ketiga: Al-Ash'ari meninggalkan Ibn Kullab untuk kembali kepada Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dengan mengarang karyanya *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah*. Oleh itu, Ibn Taymiyyah mendakwa bahawa para pengikut Asha'irah sekarang merupakan pengikut Ibn Kullab dan bukan pengikut sebenar al-Ash'ari dan Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Bagi Ibn Taymiyyah, pegangan al-Ash'ari pada peringkat ketiga adalah sama dengan pegangan kumpulan mereka terutamanya dalam menolak dalil '*aqli* dan tidak melakukan takwilan terhadap nas-nas sifat *mutashabihat* (al-Mahmud, 1995: 337-339).

Persoalan ini perlu dijelaskan memandangkan pendalilan '*aqli* merupakan antara metode terpenting yang digunakan oleh al-Ash'ari dalam mendepani pelbagai aliran dan ideologi bertentangan. Ringkasnya, tidak terdapat fakta ilmiah yang menunjukkan bahawa al-Ash'ari melalui tiga peringkat pemikiran sebagaimana dakwaan Ibn Taymiyyah tersebut. Apa yang dilaporkan oleh para sejarawan dan tokoh Asha'irah, al-Ash'ari hanya melalui dua peringkat pemikiran sahaja, iaitu Mu'tazilah dan kemudiannya Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah sehingga penghujung usianya. Malah mengikut kajian, *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah* merupakan karya terawal al-Ash'ari selepas beliau meninggalkan Mu'tazilah, manakala *al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a* pula adalah karya terakhirnya (Muhammad Rashidi dan Syed Hadzrullathfi, 2013: 58-70). Semua fakta ini membuktikan bahawa pandangan Ibn Taymiyyah tidak mempunyai asas yang kukuh untuk menolak metode ulama Asha'irah yang menerima dalil '*aqli* sebagai salah satu pendalilan dalam akidah. Bahkan berdasarkan penjelasan dalam topik di atas, dakwaan ini sepatutnya tidak berlaku memandangkan kedua-dua karya, sama ada *al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah* atau *al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a*, didapati turut menggunakan hujah mantik dalam membahaskan persoalan akidah.

Dalam hal ini, kedudukan akal dalam pendalilan akidah merupakan perkara yang disepakati penggunaannya oleh majoriti ulama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah (Muhammad Rashidi dan Mohd Faizul, 2013: 31-39). Menurut al-Zuhayli (2009: 1/106), penelitian beliau mendapati bahawa terdapat tiga faktor utama yang menyebabkan al-Ash'ari menerima akal sebagai salah satu metode pendalilan dalam akidah, iaitu: Pertama: Al-Ash'ari pada asalnya berfahaman Mu'tazilah yang mengutamakan akal berbanding nas-nas al-Quran dan hadis, maka sudah tentu beliau sangat pakar dalam penggunaan dalil '*aqli*. Beliau mendapati Mu'tazilah dan aliran-aliran lain sering menggunakan permainan akal untuk mendatangkan keraguan dan menyebarkan akidah menyeleweng kepada umat Islam. Kedua: Al-Ash'ari dan ulama Asha'irah antara kumpulan yang bersungguh-sungguh dalam mempertahankan dan menghadapi golongan bidaah serta ateis. Kebanyakan golongan tersebut tidak berminat dengan penghujahan dalil *naqli* semata-mata, bahkan mereka lebih cenderung kepada penjelasan dalil '*aqli*. Ketiga: Al-Ash'ari bangun menentang penyelewengan melampau Mu'tazilah setelah beliau kembali kepada Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Beliau terpaksa menggunakan semula pendekatan hujah akal Mu'tazilah, di samping mendatangkan dalil *naqli* sebagai mengukuhkan lagi dalil '*aqli* yang digunakan terhadap Mu'tazilah.

Ini bermaksud, penggunaan dalil '*aqli* menurut al-Ash'ari (1995: 47-48), sebagaimana difahami daripada karya *Risalah fi al-Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam*, bertujuan untuk mengukuhkan dalil *naqli* berasaskan hujah mantik dan bukti-bukti alam semesta sehingga

membawa kepada keimanan kepada Allah SWT. Al-Ash'ari juga didapati berpendapat bahawa kesepaduan di antara dalil *naqli* dan dalil *'aqli* akan lebih memudahkan umat Islam memahami akidah. Ia juga dapat menjadikan proses dakwah kepada masyarakat bukan Islam semakin bertambah menyakinkan. Malah beberapa tokoh Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah sebelum al-Ash'ari didapati telah menulis tentang peranan akal, seperti yang ditulis oleh al-Harith al-Muhasibi (m. 243H) melalui karyanya *Ma'iyah al-'Aql* dan Ibn Abi al-Dunya (m. 281H) melalui karyanya *al-'Aql wa Fadilah*. Namun al-Ash'ari dianggap tokoh pertama yang mempelopori metode pendalilan *'aqli* melalui aplikasi hujah mantik dalam perbahasan akidah secara meluas bagi mempertahankan akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Metodologi al-Ash'ari ini kemudiannya terus digunakan, dihuraikan dan disebarikan secara meluas oleh para ulama Asha'irah sehingga kini. Disebabkan itu, dalam *mabadi' al-'asharah* bagi ilmu akidah, nama al-Ash'ari diletakkan sebagai pengasas ilmu akidah, iaitu orang yang mula-mula menyusun ilmu akidah dengan kaedah sistematik berasaskan metodologi pendalilan *naqli* dan *'aqli*.

Kesimpulan

Ketokohan al-Ash'ari sebagai tokoh terkemuka dalam Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah merupakan perkara yang diakui oleh seluruh umat Islam. Al-Ash'ari berjaya mempertahankan akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah daripada serangan pelbagai aliran dan ideologi bertentangan yang menyeleweng, khususnya Mu'tazilah. Al-Ash'ari membentuk metodologi pendalilan tersendiri dalam perbahasan akidah berdasarkan dalil *naqli* dan dalil *'aqli*. Berkenaan dalil *naqli*, al-Ash'ari bertindak mengemukakan dalil serta tafsiran yang tepat terhadap setiap persoalan akidah. Berkenaan dalil *'aqli* pula, al-Ash'ari menggunakan hujah mantik yang benar dari aspek *al-surah* dan *al-maddah* sebagai hujah balas. Justeru, metode yang dikemukakan ini bersifat tidak terlalu literal dalam memahami dalil *naqli* sepertimana Mushabbihah atau Mujassimah dan Hashawiyah, dan tidak juga terlalu bebas menggunakan akal sepertimana Mu'tazilah. Malah al-Ash'ari dalam hal ini akan mengutamakan dalil *naqli* daripada dalil *'aqli*, kerana al-Quran dan hadis merupakan sumber paling berwibawa dan muktamad berbanding dalil *'aqli*. Kekuatan metode pendalilan Asha'irah yang dikemukakan oleh al-Ash'ari ini menyebabkan akidah Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah terus dipelihara sehingga kini.

Rujukan

- 'Ali Juma'ah. 2009. *Al-Bayan Lima Yashghal al-Azhan: Fatawa Shafiyah Qadaya 'Ajilah*. Qadira: al-Muqatam li al-Nashr wa al-Tawzi'.
- A'lawiy, al-Sayyid 'Abd al-Rahman bin Muhammad bin Husin bin 'Umar. 1978. *Bughyah al-Mustarshidin*. Bayrut: Dar al-Ma'rifah.
- Abdul Shukor Husin. 1998. *Ahli Sunah Waljamaah: Pemahaman Semula*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Abi Daud, Sulayman bin al-Ash'ath. 1998. *Sunan Abi Daud. Tahqiq: Muhammad 'Awwamah*. Bayrut: Muassasah al-Riyad.
- Abu Zahrah, Muhammad. 1996. *Tarikh al-Madhahib al-Islamiyyah*. Qahirah: Dar al-Fikr al-'Arabi.

- Ahmad Mahmud Subhi. 1985. *Fi 'Ilm al-Kalam: Al-Asha'irah*. Bayrut: Dar al-Nahdah al-'Arabiyyah.
- al-Ash'ari, Abi al-Hasan 'Ali bin Isma'il. 1955. *Al-Luma' fi al-Rad 'ala Ahl al-Zaygh wa al-Bid'a*. Tahqiq: Hamudah Gharabah. Misr: Matbu'ah Misriyyah.
- al-Ash'ari, Abi al-Hasan 'Ali bin Isma'il. 1977. *Al-Ibanah 'an Usul al-Diyanah*. Tahqiq: Fawqiyah Husin Mahmud. Misr: Dar al-Ansar.
- al-Ash'ari, Abi al-Hasan 'Ali bin Isma'il. 1995. *Risalah fi al-Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam*. Tahqiq: Muhammad al-Waly al-Ash'ari al-Qadiri al-Rifa'i. Bayrut: Dar al-Mashari'.
- al-Ash'ari, Abi al-Hasan 'Ali bin Isma'il. 1990. *Maqalat al-Islamiyyin wa Ikhtilaf al-Musallin*. Tahqiq: Muhammad Muhy al-Din 'Abd al-Hamid. Bayrut: Maktabah al-'Asriyyah.
- al-Ash'ari, Abi al-Hasan 'Ali bin Isma'il. 2002. *Risalah Ila Ahl al-Thaghr*. Tahqiq: 'Abd Allah Shakir Muhammad al-Junaidy. Madinah Munawwarah: Maktabah al-'Ulum wa al-Hikam.
- al-Asnawi, 'Abd al-Rahim Jamal al-Din. 1987. *Tabaqat al-Shafi'iyyah*. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- al-Baghdadi, Abu Mansur 'Abd al-Qahir bin Tahir bin Muhammad. T.th. *Al-Farqu Baina al-Firqah*. Tahqiq: Muhammad Muhyi al-Din 'Abd al-Hamid. Qahirah: Dar al-Tala'i'.
- al-Fayyumi, Muhammad Ibrahim. 2003. *Shaykh Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah: al-Imam Abu al-Hasan al-Ash'ari*. Qahirah: Dar al-Fikr al-'Arabi.
- al-Ghazali, Abu Hamid Muhammad bin Muhammad. T.th. *Al-Risalah al-Laduniyyah*. Dlm. *Majmu'at Rasail al-Imam al-Ghazali*. Tahqiq: Ibrahim Amin Muhammad. Qahirah: Al-Maktabah al-Taufiqiyyah.
- al-Mahdali, al-Sayyid Muhammad 'Aqil bin 'Ali. T.th. *Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah: Madkhal wa Dirasah*. Qahirah: Dar al-Hadith.
- al-Mahmud, 'Abd al-Rahman bin Salih bin Salih. 1995. *Mawqif Ibn Taymiyyah Min al-Asha'irah*. Riyad: Maktabah al-Rushd.
- al-Qaradawi, Yusuf. *La Fatwa Lishaltut bi al-Ta'bud 'Ala al-Ja'fary*. Dlm. <http://www.qaradawi.net/news/537.html>
- al-Saffarini, Muhammad bin Ahmad bin Salim. 2008. *Lawami' al-Anwar al-Bahiyyah*. Tahqiq: Abu 'Abd al-Rahman 'Adl bin Sa'id. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- al-Shak'ah, Mustafa Muhammad. 2006. *Islam Bila Madhahib*. Qahirah: Dar al-Misriyyah al-Lubnaniyyah.
- al-Shatibi, Abi Ishaq Ibrahim bin Musa. T.th. *Al-I'tisam*. Tahqiq: Abu 'Ubaydah Mashhur bin Hasan Ala Sulayman. T.t.p: Maktabah al-Tawhid.
- al-Subki, Taqi al-Din Abi Nasr 'Abd al-Wahab ibn 'Ali ibn 'Abd al-Kafi. 1964. *Tabaqat al-Shafi'iyyah al-Kubra*. Tahqiq: Mahmud Muhammad al-Tanahi dan 'Abd al-Fatah al-Hilw. T.tp: Dar Ihya' al-Kitab al-'Arabiyyah.
- al-Suyuti, Jalal al-Din. 1410H. *Al-Tanbi'at bi man Yab'athuh Allah 'ala Ra'si Kulli Ma'ah*. Tahqiq: 'Abd al-Hamid Shanuhah. Makkah: Dar al-Thaqah.
- al-Tirmidhi, Abi 'Isa Muhammad bin 'Isa. 1978. *Al-Jami' al-Sahih wa Huwa Sunan al-Tirmizi*. Tahqiq: Ibrahim 'Atwah 'Awd. Qahirah: Maktabah Mustafa al-Babi al-Halabi.
- al-Zabidi, al-Sayyid Muhammad bin Muhammad al-Husaini. 1989. *It'haf al-Sadah al-Muttaqin*. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- al-Zirikli, Khayr al-Din. 2002. *Al-A'lam: Qamus al-Tarajim*. Bayrut: Dar al-'Ilm Lilmalayin.

- al-Zuhayli, Muhammad. 2009. *Mausu'ah Qadaya Islamiyyah Mu'asarah*. Damsyiq: Dar al-Maktabi.
- Ibn 'Ashakir, Abi al-Qasim 'Ali bin al-Hasan bin Hibah Allah. 1347H. *Tabyin Kadhib al-Muftari Fima Nusiba ila al-Imam Abi al-Hasan al-Ash'ari*. Damshiq: T.p.
- Ibn al-Athir, Majad al-Din Abi al-Sa'adat al-Mubarak bin Muhammad al-Jazari. 1963. *Al-Nihayah fi Gharib al-Hadith wa al-Athar*. Tahqiq: Mahmud Muhammad al-Tanahi dan Tahir Ahmad al-Zawi. T.t.p: al-Maktabah al-Islamiyyah.
- Jalal Muhammad Musa. 1982. *Nasha'ah al-Ash'ariyyah wa Tatawuruha*. Bayrut: Dar al-Kitab al-Lubnani.
- Muhammad Rashidi Wahab dan Mohd Faizul Azmi. 2013. *Kedudukan Akal Dalam Pendalilan Akidah*. Jurnal Teknologi: Sosial Sciences (63: 1).
- Muhammad Rashidi Wahab dan Syed Hadzrullathfi Syed Omar. 2013. *Peringkat Pemikiran Imam al-Ash'ari Dalam Akidah*. International Journal of Islamic Thought (Volume 3).
- The Royal Islamic Strategic Studies Centre. 2010. *The 500 Most Influential Muslims In The World 2010*. USA: Georgetown University.